

KRIVIČNA ODGOVORNOST PRAVNIH LICA U REPUBLICI SRBIJI

Dragan Jovašević*
Univerzitet u Nišu, Pravni fakultet

Pored fizičkih (punoletnih i maloletnih) lica kao učinioci javnopravnih delikata (krivična dela, privredni prestupi i prekršaji) javljaju se i pravna lica. Stoga sva savremena krivična zakonodavstva, na bazi međunarodnih standarda sadržanih u univerzalnim i regionalnim dokumentima, predviđaju odgovornost pravnih lica za krivična dela. Ta krivična odgovornost pravnih lica je specifična, pa ima poseban osnov, pravnu prirodu, elemente i karakteristike. Ona predstavlja osnovu za primenu posebnog sistema krivičnih sankcija za ovu vrstu učinilaca krivičnih dela u Republici Srbiji. Upravo o krivičnoj odgovornosti pravnih lica i sistemu krivičnih sankcija govori ovaj rad.

Ključne reči: *krivično delo, zakon, pravno lice, odgovornost, krivične sankcije*

Uopšte o korporativnom krivičnom pravu

Korporativno krivično pravo¹ je deo, segment klasičnog krivičnog prava. To je sistem zakonskih propisa kojima se određuju pojam, elementi odgovornosti, sistem krivičnih sankcija i postupak za njihovo izricanje i izvršenje pravnim licima kao učiniocima krivičnih dela i sistem krivičnih dela koja mogu izvršiti ova lica s ciljem suzbijanja dela kojima se povređuju ili ugrožavaju zaštićene vrednosti ili je to skup pravnih normi koje određuju sadržaje i obim ovlašćenja države na kažnjavanje pravnih lica pri čemu temeljna pretpostavka za primenu tih normi predstavlja određeno ponašanje koje je propisano kao krivično delo.² Drugim rečima, korporativno krivično pravo³ je samo deo pravnog poretka koji propisuje koja se ponašanja određuju kao krivična dela i kakva je pravno organizovana reakcija prema pravnim licima kao učiniocima takvih dela.⁴

Korporativno krivično pravo⁵ je deo jedinstvenog pravnog sistema koje ima poseban zadatak – da obezbedi od strane pravnih lica zakonitu, kvalitetnu, efikasnu i blagovremenu zaštitu vrednosti, dobara i interesa predviđenih krivičnim zakonodavstvom. Na osnovu

* Dr Dragan Jovašević je redovni profesor.

¹ D. Jovašević, *Korporativno krivično pravo*, Niš, 2012, str. 9–27.

² P. Novoselec, *Opći dio kaznenog prava*, Zagreb, 2004, str. 1.

³ D. Jovašević, *Leksikon krivičnog prava*, Beograd, 2011, str. 473–475.

⁴ G. Marjanovik, *Makedonsko krivično pravo, Opšt del*, Skoplje, 1998, str. 2.

⁵ Zadatak krivičnog prava je zaštita pravnih dobara preko zaštite osnovnih, elementarnih socijalno-etičkih vrednosti u okviru pravčnosti (H. Welzel, *Das Deutsche Strafrecht*, Berlin, 1960, str. 5).

navedenih karakteristika korporativno krivično pravo Republike Srbije može se definisati kao sistem zakonskih propisa kojima se određuju krivična dela i krivične sankcije, kao i osnovi i uslovi za primenu krivičnih sankcija prema pravnim licima kao učinocima krivičnih dela, te postupak za njihovo izricanje i izvršenje s ciljem suzbijanja dela kojima se povređuju ili ugrožavaju vrednosti zaštićene krivičnim zakonodavstvom (član 4 Krivičnog zakonika⁶ – KZ), a to su čovek i druge osnovne društvene vrednosti bez preciznog naznačenja u čemu se one sastoje.⁷

Osnovni pojmovi korporativnog krivičnog prava

Naziv korporativnog krivičnog prava

Budući da se radi o relativno novoj grani prava koja još uvek u velikom broju država nema pravnu samostalnost već je sadržana u odredbama osnovnog krivičnog zakona (zakonika), to ona još uvek nema opšteprihvaćen naziv. Mi smo za ovu granu prava upotrebili naziv „korporativno krivično pravo“ pokušavajući da na taj način ukažemo da se ovde radi o kriminalitetu korporacija (pravnih lica) kao privrednih subjekata u privrednom poslovanju u unutrašnjem ili spoljnotrgovinskom poslovanju. No, na isti način, ova bi se grana prava mogla nazvati i „kompanijsko krivično pravo“. Oba naziva odslikavaju sadržinu i suštinu krivične odgovornosti i kažnjivosti pravnih lica kao kolektiviteta.

Nešto je širi pojam za ovu oblast privredno krivično pravo.⁸ Ono bi, već po nazivu, ukazivalo na svoju sadržinu koja je dvojakog karaktera: 1) privredni karakter učinilaca krivičnih dela – privredni subjekti i 2) privredni karakter učinjenih krivičnih dela – krivična dela protiv privrede (privredni kriminalitet). Ono bi po sadržini prevazilazilo pojam privredno kazneno pravo koje je obuhvatalo ranije privredno prestupno pravo (pravo čiji je izvor Zakon o privrednim prestupima iz 1977. godine).⁹ Ovako shvaćeno korporativno krivično pravo predstavlja samo posebno krivično pravo koje se primenjuje na određenu vrstu subjekata, na određene kategorije lica (poput maloletničkog krivičnog prava koje se primenjuje na maloletna lica,¹⁰ vojno krivično pravo koje se primenjuje na vojna lica).¹¹

No, i u našem pravu se pored naziva krivično pravo, koristi i naziv privredno kazneno pravo.¹² Ovaj naziv obuhvata sve grane prava koje se bave javnopravnim deliktima

⁶ „Službeni glasnik RS“, br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 i 94/2016.

⁷ Lj. Lazarević, B. Vučković, V. Vučković, *Komentar Krivičnog zakonika Crne Gore*, Cetinje, 2004, str. 25–26.

⁸ M. Simović, D. Jovašević, V. Simović, *Privredno kazneno pravo*, Istočno Sarajevo, 2016, str. 5-14.

⁹ D. Jovašević, *Komentar Zakona o privrednim prestupima*, Beograd, 2001.

¹⁰ D. Jovašević, *Maloletničko krivično pravo*, Niš, 2011, str. 4–11.

¹¹ V. Grozdanić, M. Škorić, *Uvod u kazneno pravo, Opći dio*, Rijeka, 2009, str. 5.

¹² Kazneno pravo predstavlja zbirni pojam za skup pravnih normi koje predviđaju prinudne mere s ciljem zaštite određenih odnosa u društvu (G. Marjanović, *Makedonsko krivično pravo, Opšt del*, str. 2) ili je to deo pravnog sistema koji sadrži propise kojima se određuju kažnjiva ponašanja fizičkih ili pravnih lica koja su zbog njihove neprilagođenosti zajedničkom životu, opasnosti (pogibelnosti) za određeno društvo i dobra u toj zajednici ili iz drugih razloga neprihvatljiva, pa zbog toga nedopuštena i zabranjena (Ž. Horvatić, *Krivično pravo, Opći dio*, Zagreb, 2003, str. 7). Razlog za propisivanje krivičnih dela i kazni leži u potrebi društva za zaštitom osnov-

pravnih lica – krivičnim delom, privrednim prestupom ili prekršajem. Tako kazneno pravo obuhvata: a) krivično, b) privredno-prestupno i v) prekršajno (administrativno kazneno) pravo.

Predmet i sistem korporativnog krivičnog prava

Korporativno krivično pravo kao grana pozitivnog prava bavi se određivanjem pojma, vrste i osnova odgovornosti pravnih lica kao učinilaca krivičnih dela i krivičnih sankcija, kao i osnova i uslova za izricanje i izvršenje krivičnih sankcija. Prema tome, krivična odgovornost i krivična sankcija, pojavljuju se kao osnovni pojmovi i instituti kojima se bavi korporativno krivično pravo. Određivanjem krivičnih dela, krivično pravo štiti najznačajnije društvene vrednosti. Sredstva za zaštitu tih vrednosti od različitih oblika i vidova ugrožavanja ili povrede jesu krivične sankcije. One se sastoje u ograničavanju ili oduzimanju učiniocu krivičnog dela prava ili sloboda koje ima na osnovu pozitivnih pravnih propisa. Sistem krivičnih sankcija koje se primenjuju prema fizičkom licu kao učiniocu krivičnog dela je propisan u Krivičnom zakoniku. A kada se pravno lice javi u ulozi učinioca krivičnog dela, prema njemu se primenjuju krivične sankcije koje su propisane korporativnim krivičnim pravom.

Naravno, te dve grane prava ne treba posmatrati izolovano jer su one deo jedinstvenog pravnog mehanizma kojim se država pokušava efikasno, zakonito i kvalitetno suprotstaviti svim oblicima i vidovima kriminaliteta fizičkih i pravnih lica. Za primenu krivičnih sankcija prema pravnom licu primenjuju se posebna pravila i posebni osnovi odgovornosti. No, kada se radi o odgovornosti odgovornog lica u pravnom licu koje je svojom radnjom činjenja ili nečinjenja prouzrokovalo posledicu krivičnog dela zbog koje odgovara i pravno lice, tada se primenjuju pravila opšteg krivičnog prava. Ali, da bi se sankcija mogla primeniti, moraju se utvrditi osnovi i uslovi koji opravdavaju njenu primenu. Otud utvrđivanje osnova i uslova za primenu krivične sankcije, u prvom redu krivične odgovornosti takođe čini predmet krivičnog prava.

Iako korporativno krivično pravo¹³ predstavlja deo, segment opšteg krivičnog prava sa svojom specifičnom sadržinom i ograničenim predmetom, ipak ne treba negirati njegovu pravnu samostalnost. Istina, ono se razvijalo i stasavalo u okviru i pod okriljem krivičnog prava, ali je s vremenom dobilo i svoju samostalnost, kako u međunarodnim, tako i u nacionalnim okvirima. Ta je samostalnost posebno istaknuta u onim pravnim sistemima gde je korporativno krivično pravo i formalno izdvojeno iz sistema krivičnog prava kao što je slučaj u: Srbiji, Hrvatskoj,¹⁴ Sloveniji,¹⁵ Austriji, Crnoj Gori¹⁶ koje su donele posebne samostalne zakone o odgovornosti pravnih lica. Sistem korporativnog krivičnog prava čine tri dela: 1) materijalno, supstancijalno, 2) procesno, formalno i 3) izvršno krivično pravo.

---

nih vrednosti društvene zajednice od ponašanja koja ih povređuju ili ugrožavaju. Krivično pravo se, tako, javlja kao najteži oblik državne prinude i poslednje sredstvo društva (*ultima ratio societatis*). Upravo, ova zaštitna funkcija čini materijalni element definicije krivičnog prava koje stavlja u zakonske okvire suvereno pravo države na kažnjavanje, ali i ograničavajući ga samo na ona ponašanja koja su zakonom propisana kao krivična dela (V. Grozdanić, M. Škorić, *Uvod u kazneno pravo, Opći dio*, str. 2–3).

¹³ D. Jovašević, *Krivično pravo, Opšti deo*, Beograd, 2018, str. 334-337.

¹⁴ *Narodne novine Republike Hrvatske*, br. 151/2003.

¹⁵ *Uradni list Republike Slovenije*, br. 98/2004.

¹⁶ *Službeni list Republike Crne Gore*, br. 2/2007.

Materijalno (supstancijalno) pravo predstavlja sistem zakonskih propisa kojima se određuju pojam i karakteristike pravnih lica, krivična odgovornost i sistem krivičnih sankcija, kao i osnovi i uslovi za utvrđivanje odgovornosti i kažnjivosti pravnih lica. Ono se može manifestovati, realizovati tek posredstvom procesnog prava. Naime, procesno (formalno) pravo kao sistem zakonskih propisa određuje pojam i vrste procesnih subjekata, procesna načela, arhitektoniku i tok krivičnog postupka za pravna lica kao učinioce krivičnih dela. A izvršno pravo (pravo izvršenja krivičnih sankcija) određuje postupak, način i uslove izvršenja izrečenih krivičnih sankcija od strane krivičnog suda.

Izvori korporativnog krivičnog prava

U savremenom krivičnom pravu danas je vladajući princip zakonitosti ili legaliteta.¹⁷ To je ne samo osnovni princip krivičnog prava i korporativnog krivičnog prava, već predstavlja i jedan od ustavnih postulata.¹⁸ Na njegov značaj ukazuje činjenica da je određen članom 1 KZ prema kome nikome ne može biti izrečena kazna ili druga krivična sankcija za delo koje pre nego što je bilo učinjeno zakonom nije bilo određeno kao krivično delo, niti mu se može izreći kazna ili druga krivična sankcija koja zakonom nije bila propisana pre nego što je krivično delo učinjeno. Iz toga principa proizlazi da je osnovni, glavni i neposredni izvor korporativnog krivičnog prava – zakon. Tu se razlikuju dva zakona: 1) Zakon o odgovornosti pravnih lica za krivična dela¹⁹ i 2) Krivični zakonik.

Zakon o odgovornosti pravnih lica za krivična dela uređuje uslove odgovornosti pravnih lica za krivična dela, krivične sankcije koje se mogu izreći pravnim licima i pravila postupka u kojem se odlučuje o krivičnoj odgovornosti pravnih lica, izricanju krivičnih sankcija, donošenju odluke o rehabilitaciji, prestanku mera bezbednosti ili pravnih posledica osude i izvršenju sudskih odluka (član 1 ZOPLKD). To je zakon kojim se dopunjuju odredbe Krivičnog zakonika u slučajevima kada se kao učinilac krivičnih dela javi pravno lice. To znači da i Krivični zakonik takođe predstavlja izvor korporativnog krivičnog prava budući da član 2 ZOPLKD određuje da pravno lice odgovara za krivična dela iz posebnog dela Krivičnog zakonika i drugih zakona, ako su ispunjeni uslovi za njihovu odgovornost. Konačno, član 34 ZOPLKD određuje shodnu primenu odredaba Krivičnog zakonika i na pravna lica u primeni brojnih opštih instituta krivičnog prava kao što su npr: krivično delo, način izvršenja krivičnog dela, vreme i mesto izvršenja krivičnog dela, delo malog značaja, krajnja nužda, podstrekavanje, pomaganje, povrat, svrha kazne, uslovna osuda ili mere bezbednosti itd.

Pravno lice kao subjekt krivičnog dela

Od najstarijih vremena (rimsko pravo) prihvaćeno je pravilo da pravna lica ne mogu da budu subjekt krivičnog prava jer su oni nosioci građanske, ali ne i krivične odgovornosti.²⁰ Ali s razvojem kapitalističke privrede javile su se situacije u kojima privredna predu-

¹⁷ B. Petrović, D. Jovašević, A. Ferhatović, *Krivično pravo 1*, Sarajevo, 2015, str. 23–24.

¹⁸ Ovaj princip je predviđen u članu 34 Ustava Republike Srbije pod nazivom: „Pravna sigurnost u kaznenom pravu“ (*Službeni glasnik RS*, br. 98/2006) i u članu 7 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (*Službeni list SCG*, br. 9/2003 i 5/2005).

¹⁹ *Službeni glasnik RS*, br. 97/2008.

²⁰ Z. Tomić, *Krivično pravo, Krivično djelo*, Sarajevo, 2007, str. 106–110.

zeća i drugi privredni subjekti krše propise u oblasti privrednog ili finansijskog poslovanja i nanose štete drugim fizičkim ili pravnim licima, pa i državama u celini. To je uslovalo potrebu da se uvede kaznena odgovornost pravnih lica.

U pravnoj teoriji se razlikuje više shvatanja o tome da li pravno lice može da bude aktivni subjekt (učinilac) krivičnog dela:

1. teorija fikcije – prema kojoj je pravno lice fikcija koja ne može da izvrši krivično delo. U osnovi ovog shvatanja je stari princip *societas delinquere non potest* iz koga proizlaze sledeći zaključci: a) krivično delo se vrši telesnim pokretom ili propuštanjem telesnog pokreta, što može da učini samo čovek, b) pravno lice ne poseduje svest i volju i ne može da ima psihički odnos, pa ni da bude krivo za učinjeno delo i v) kazna primenjena prema pravnom licu nije lična jer bi pogodila sve članove pravnog lica, pa i one koji su bili protiv izvršenja delatnosti zbog koje se ona izriče;

2. teorija realnosti – prema kojoj je pravno lice organsko, realno biće, a ne fikcija, koje ima svoje organe odlučivanja i predstavnike koji izvršavaju ove odluke. Stoga je volja ovih organa (predstavnik) zapravo volja pravnog lica, pa je ono sposobno za psihički odnos prema učinjenom krivičnom delu – za krivicu, i

3. kompromisna teorija – prema kojoj pravnom licu treba izuzetno da se prizna svojstvo aktivnog subjekta krivičnog dela.²¹

Danas je u kaznenom pravu mnogih evropskih država opšte prihvaćeno da pravna lica mogu da budu učinioци posebne vrste kažnjivih dela (prestupa i prekršaja), posebno u oblasti privrednog i finansijskog poslovanja, odnosno fiskalnih davanja (npr. u Nemačkoj u Krivičnom zakoniku, članu 30 predviđeno je da se pravnom licu može izreći prekršajna kazna – novčana kazna ako njegovi organi ili s njima izjednačena lica učine krivično delo ili prekršaj koji predstavlja kršenje dužnosti pravnih lica ili je tim krivičnim delom pravno lice steklo ili moglo steći protivpravnu imovinsku korist).

Razvoj krivične odgovornosti pravnog lica

Krivično pravo bivše SFR Jugoslavije je neposredno posle Drugog svetskog rata predviđalo kažnjavanje pravnih lica za krivična dela (član 10 Zakona o krivičnim delima protiv naroda i države, član 11 Zakona o nedopuštenoj trgovini, nedopuštenoj špekulaciji i privrednoj sabotaži i član 14 Zakona o vrstama kazni). Opšti deo Krivičnog zakonika iz 1947. godine predviđao je mogućnost da pravno lice može izuzetno da bude subjekt krivičnog dela u slučajevima kada je u zakonu izričito određena njegova odgovornost. Krivični zakonik FNRJ iz 1951. godine i Krivični zakon SFRJ iz 1976. godine nisu predviđali krivičnu odgovornost pravnih lica.

U savremenom krivičnom pravu danas su prisutne tendencije u pravcu uspostavljanja krivične odgovornosti pravnih lica. Tako je na Prvom i Drugom kongresu međunarodnog udruženja za krivično pravo 1926. i 1929. godine prihvaćeno shvatanje da pravna lica predstavljaju društvene snage koje mogu da budu opasne za vršenje krivičnih dela i drugih nedozvoljenih dela kojima se nanose ili se mogu naneti ogromne štete pravima i interesima drugih. Na Sedmom kongresu ovog udruženja 1937. godine doneta je rezolucija

²¹ M. Radovanović, *Krivično pravo, Opšti deo*, Beograd, 1975, str. 191–193.

koja je predviđala odgovornost pravnih lica za krivična dela u slučajevima koji su određeni zakonom. Međunarodni kongres za krivično pravo koji je 1994. godine održan u Rio de Žaneiru preporučio je nacionalnim zakonodavstvima da propišu krivičnu odgovornost ne samo rukovodećih lica, već i samih institucija (pravnih lica – preduzeća i drugih javnih lica), doduše u oblasti ekološke delikvencije. Konvencija OUN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala usvojena u Palermu 2000. godine izričito propisuje krivičnu, građansku i administrativnu odgovornost pravnih lica za krivična dela u okviru organizovanog transnacionalnog kriminala.²²

Savet Evrope je 1988. godine doneo preporuku P–88/18 kojom je državama članicama preporučeno da u svoja nacionalna zakonodavstva uvedu sistem kažnjavanja preduzeća koja imaju status pravnih lica za prestupe učinjene u svom poslovanju. Potom Savet Evrope 1996. godine donosi Preporuku P (96) 8 koja se odnosi na kriminalnu politiku u Evropi u vreme promena. Za uvođenje krivične odgovornosti pravnih lica od posebnog značaja su tri konvencije Saveta Evrope:

1) Konvencija o zaštiti životne sredine putem krivičnog prava²³ iz 1998. godine koja inauguriše odgovornost pravnih lica za krivična dela kojima se povređuje ili ugrožava životna sredina pod uslovom da je odgovorno lice učinilo krivično delo u ime i za račun pravnog lica,

2) Krivičnopravna konvencija o korupciji²⁴ iz 1999. godine koja propisuje krivičnu odgovornost pravnih lica za krivična dela korupcije. Od ove odgovornosti su izuzete država i druga javna tela koja vrše državnu vlast, kao i međunarodne organizacije. Ovom je konvencijom državama članicama postavljena obaveza da u nacionalnom zakonodavstvu uvedu krivičnu odgovornost i kažnjivost pravnih lica za korupcijska krivična dela, posebno dela aktivnog podmićivanja, trgovinu uticajem i pranje novca koje učini odgovorno lice koje ima vodeću ulogu u sastavu pravnog lica, postupajući samostalno ili u sastavu tog pravnog lica i

3) Konvencija o sajber kriminalu iz 2001. godine koja uspostavlja krivičnu odgovornost pravnih lica za: krivična dela povrede tajnosti i dostupnosti kompjuterskih podataka i sistema, kompjuterska krivična dela i krivična dela povrede autorskih i srodnih prava.

I druge evropske regionalne organizacije su se uključile u ovu aktivnost. Tako je Evropska unija donela dva dokumenta od značaja za korporativno krivično pravo:

1) Drugi protokol uz Konvenciju o zaštiti finansijskih interesa Evropske unije iz 1995. godine koji obavezuje države članice na preduzimanje potrebnih mera kojima bi se uspostavila krivična odgovornost pravnih lica za krivična dela: a) prevare, b) aktivnog podmićivanja i v) pranja novca ako su ta dela učinjena u njihovu korist. Na sličan način obavezu kažnjavanja za dela aktivnog podmićivanja preporučuje i

2) Konvencija o zabrani podmićivanja stranih javnih službenika u međunarodnim poslovnim transakcijama iz 1997. godine koju je donela Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju.

Poslednjih decenija XX veka u više krivičnih zakonodavstava uvedena je krivična odgovornost i kažnjivost pravnih lica. Tako Krivični zakonik Kraljevine Holandije iz 1976.

²² D. Jovašević, Lj. Mitrović, V. Ikanović, *Krivično pravo Republike Srpske, Opšti deo*, Banja Luka, 2017, str. 81–100.

²³ D. Jovašević, *Sistem ekoloških delikata – ekološko kazneno pravo*, Niš, 2009, str. 89–117.

²⁴ Više: D. Jovašević, *Krivična dela korupcije*, Beograd, 2009.

godine²⁵ uvodi opštu krivičnu odgovornost pravnih lica za krivična dela koja mogu izvršiti s obzirom na svoje karakteristike. U Kraljevini Švedskoj je novelom Krivičnog zakonika iz 1986. godine previđeno izricanje novčane kazne za krivična dela koja izvrše pravna lica.²⁶ Finski Krivični zakonik iz 1996. godine²⁷ u prvom poglavlju pod nazivom: „Prostor primene krivičnog prava Finske“, u drugom odeljku izričito određuje korporativnu krivičnu odgovornost – krivičnu odgovornost pravnih lica za krivična dela samo u slučajevima i na način koji je predviđen zakonom.

Francuski krivični zakonik iz 1992. godine u više svojih odredaba (čl. 121–2, 131–12–49) predviđa na specifičan način utvrđivanje krivične odgovornosti i sistem kazni za pravna lica kao učinioce krivičnih dela.²⁸ Prema ovom zakonskom rešenju sva pravna lica izuzev države su krivično odgovorna u slučajevima koji su predviđeni zakonom ili drugim propisom ako su ispunjena dva uslova: a) da je krivično delo učinjeno za njihov račun i b) da je krivično delo učinio njihov organ ili predstavnik. Na isti način je utvrđena i krivična odgovornost teritorijalnih jedinica i njihovih organa za krivična dela koja su učinjena od strane njihovih službenika u vršenju službenih aktivnosti. Krivična odgovornost pravnih lica ne isključuje pri tom istovremenu i paralelnu odgovornost fizičkih lica za učinjeno krivično delo kada se jave u ulozi izvršioaca ili saučesnika u istom krivičnom delu. Članom 54 Zakona o izmenama Krivičnog zakonika Francuske 2004–204 iz 2004. godine pravno lice može da odgovara za svako krivično delo, što znači da je ukinut princip specijalne krivične odgovornosti „le principe de specialité“ pravnog lica.²⁹

I Krivični zakonik Republike Slovenije iz 1994. godine je u članu 33 predviđao na specifičan način krivičnu odgovornost pravnih lica što je konkretno uređeno posebnim zakonom³⁰ – Zakonom o odgovornosti pravnih lica za kažnjiva dela iz 2004. godine.³¹ Bosna i Hercegovina krivičnim zakonodavstvom iz 2003. godine uvodi sistem krivične odgovornosti i kažnjivosti pravnih lica za krivična dela. I Republika Hrvatska 2003. godine donosi poseban Zakon o odgovornosti pravnih lica za kaznena dela³² kojim određuje pretpostavke kažnjivosti, sistem krivičnopravnih sankcija i krivični postupak za pravna lica kao učinioce krivičnih dela.³³ Na isti način krivičnu odgovornost pravnih lica poznaje i Krivični zakonik Republike Makedonije u članu 28a (posle novele iz 2004. godine) pri čemu se radi o posebnoj, „specijalnoj“ odgovornosti pravnih lica samo za zakonom taksativno nabrojana krivična dela. Švajcarski Krivični zakonik je posle novele iz 2003. godine takođe prihvatio koncepciju odgovornosti pravnih lica za krivična dela.³⁴

²⁵ Više: L. Rayer, S. Wadsworth, *The Dutch Penal Code*, Colorado, 1997.

²⁶ Više: *The Swedish Penal Code*, National Council for Crime Prevention, Stockholm, 1990.

²⁷ *Finnish Penal Code (General Part)* Source Finnish Ministry of Justice no. 626/1996, Helsinki, 1996.

²⁸ M. Vauzelle, *Nouveau Code penal du 22. Juillet 1992, Mode d'emploi*, Paris, 1993, str. 54.

²⁹ P. Poncela, *Droit de la peine*, Themis, Paris, 2005, str. 25–37.

³⁰ Lj. Bavcon, A. Šelih, *Kazensko pravo, Splošnij del*, Ljubljana, 2003, str. 372.

³¹ *Uradni list Republike Slovenije*, br. 98/2004

³² *Narodne novine Republike Hrvatske*, br. 151/2003.

³³ M. Simović, D. Jovašević, *Leksikon krivičnog prava Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 2018, str. 455–457.

³⁴ Više: *Schweizerisches strafrecht*, Bern, 2004.

Karakteristike krivične odgovornosti pravnog lica

U Republici Srbiji je krivična odgovornost pravnih lica uvedena na osnovu člana 12 KZ tek 2008. godine posebnim Zakonom o odgovornosti pravnih lica za krivična dela (ZOPLKD).³⁵ Ovaj zakon uređuje uslove odgovornosti pravnih lica³⁶ za krivična dela, sistem krivičnih sankcija i pravila postupka u kojem se odlučuje o odgovornosti pravnih lica, izricanju krivičnih sankcija, donošenju odluke o rehabilitaciji, prestanku mere bezbednosti ili pravne posledice osude i izvršenju sudskih odluka. Za krivična dela koja su predviđena u Krivičnom zakoniku i sporednom, dopunskom krivičnom zakonodavstvu mogu pored fizičkih lica, da odgovaraju i: 1) domaće i strano pravno lice koje učini krivično delo na teritoriji Republike Srbije, 2) strano pravno lice koje učini krivično delo u inostranstvu na štetu Republike Srbije, našeg državljanina ili domaćeg pravnog lica i 3) domaće pravno lice koje u inostranstvu izvrši krivično delo.

Od krivične odgovornosti su izuzeta sledeća pravna lica: 1) Republika Srbija, 2) autonomna pokrajina, 3) jedinice lokalne samouprave, 4) državni organi, 5) organi autonomne pokrajine, 6) organi jedinice lokalne samouprave i 7) druga pravna lica kojima je zakonom povereno vršenje javnih ovlašćenja pod uslovom da je krivično delo učinjeno u vršenju takvih javnih ovlašćenja (što znači da oni mogu da odgovaraju ako je krivično delo učinjeno izvan „javnih ovlašćenja“).

Za odgovornost pravnih lica (član 6 ZOPLKD) potrebno je ispunjenje dva uslova: 1) da je krivično delo učinilo odgovorno lice u okviru svojih poslova ili ovlašćenja u nameri da za pravno lice pribavi korist (bez obzira na to da li je korist u konkretnom slučaju zaista i pribavljena) i 2) da je zbog nepostojanja nadzora ili kontrole od strane odgovornog lica omogućeno izvršenje krivičnog dela od strane fizičkog lica koje deluje pod nadzorom ili kontrolom odgovornog lica.³⁷ Pri tom je zakon izričito odredio da se odgovornost pravnog lica zasniva na krivici odgovornog lica (što znači da pravno lice odgovara za učinjeno krivično delo, čak i u slučaju ako je krivični postupak protiv odgovornog lica iz zakonom predviđenih razloga obustavljen ili je optužba odbijena).

Posebni oblici krivične odgovornosti pravnog lica

Korporativno krivično pravo Republike Srbije predviđa pored osnovne, redovne odgovornosti pravnog lica i njegovog odgovornog lica za učinjeno krivično delo, i posebne oblike odgovornosti pravnog lica, i to:³⁸

- 1) odgovornost u slučaju statusne promene, prestanka ili stečaja pravnog lica,
- 2) odgovornost za pokušaj krivičnog dela,
- 3) odgovornost za dobrovoljni odustanak,

³⁵ *Službeni glasnik RS*, br. 97/2008

³⁶ Pojam, karakteristike i vrste pravnih lica su uređeni Zakonom o privrednim društvima (*Službeni glasnik RS*, br. 125/2004).

³⁷ U pravnoj teoriji postoje različita shvatanja o modelu koji opravdava kažnjavanje pravnih lica: a) model objektivne odgovornosti – odgovornost na bazi samog prouzrokovanja posledice krivičnog dela, b) model izvedene krivice pravnog lica iz krivice određenih fizičkih lica – kada pravno lice odgovara u slučaju da je krivično delo učinjeno od strane njegovog odgovornog lica sa krivicom i v) model autonomne odgovornosti (V. Grozdanić, M. Škorić, *Uvod u kazneno pravo, Opći dio*, str. 222–223).

³⁸ D. Jovašević, *Poreska krivična dela*, Beograd, 2017, str. 121–136.

- 4) odgovornost za sticaj krivičnih dela i
- 5) odgovornost za produženo krivično delo.

Prvi poseban oblik odgovornosti pravnog lica za krivična dela javlja se u slučaju njegove statusne promene, prestanka ili stečaja. U slučaju da nastupe statusne promene pravnog lica kao učinioca krivičnog dela, to ne isključuje njegovu krivičnu odgovornost. Tako je u članu 8 ZOPLKD određeno da kada pravno lice prestane da postoji pre okončanja krivičnog postupka, njemu se mogu izreći sledeće sankcije: 1) novčana kazna, 2) mere bezbednosti i 3) mera oduzimanja imovinske koristi. Ove se krivične sankcije doduše ne izriču pravnom licu koje je učinilo krivično delo, već pravnom licu koje je njegov pravni sledbenik (sukcesor) pod uslovom da je u sprovedenom krivičnom postupku prethodno već utvrđena krivična odgovornost pravnog lica koje je prestalo da postoji. To znači, da se u ovom slučaju pravnom sledbeniku izriče krivična sankcija za krivično delo koje istina ono nije učinilo, niti njegovo odgovorno lice budući da je ono preuzelo imovinu pravnog lica (kao učinioca krivičnog dela), pa time i njegova prava i obaveze.

No, ako pravno lice prestane da postoji posle pravnosnažno okončanog krivičnog postupka u kome je utvrđena njegova odgovornost i izrečena krivična sankcija, tada se izrečene sankcije i druge krivičnopravne mere izvršavaju prema njegovom pravnom sledbeniku. To znači da se prema pravnom sledbeniku odgovornog i osuđenog pravnog lica izvršavaju sledeće sankcije: 1) novčana kazna, 2) mere bezbednosti i 3) mera oduzimanja imovinske koristi. Na isti način (član 6 ZOPLKD) odgovara i pravno lice koje je nakon izvršenja krivičnog dela promenilo pravnu formu u kojoj je poslovalo (ortačko društvo, komanditno društvo, društvo s ograničenom odgovornošću, akcionarsko društvo). I pravno lice koje je u stečaju³⁹ odgovara za krivično delo koje je učinjeno pre pokretanja ili u toku samog stečajnog postupka, ali ne i posle njega (član 9 ZOPLKD). Stečaj je „smrt“ pravnog lica, njegovo gašenje, brisanje iz registra privrednih subjekata na osnovu odluke nadležnog privrednog suda. On se proglašava u slučajevima kada pravno lice ne može svojom imovinom (aktivom) da odgovara dospelim obavezama (pasivi).

Dakle, i pravno lice u stečaju može radnjom svog odgovornog ili drugog ovlašćenog lica da činjenjem ili propuštanjem ostvari krivično delo kojim nanosi štetu imovini drugog fizičkog ili pravnog lica (posebno u vezi sa krivičnim delima prouzrokovanja stečaja ili prouzrokovanja lažnog stečaja i sl). U ovom slučaju se i odgovornom pravnom licu mogu izreći sledeće krivične sankcije: 1) mera oduzimanja imovinske koristi i 2) mera bezbednosti oduzimanja predmeta.

Poseban oblik odgovornosti pravnog lica u krivičnom pravu je određen u članu 10 ZOPLKD. To je odgovornost pravnog lica za pokušaj krivičnog dela, pod uslovom da je takav pokušaj kažnjiv po zakonu. Kažnjiv je samo onaj pokušaj koji se odnosi na krivično delo za koje je u zakonu propisana kazna zatvora od pet godina ili teža kazna, a u drugim slučajevima samo kada to zakon izričito propiše. Za pokušaj krivičnog dela odgovara: 1) pravno lice i 2) njegovo odgovorno lice kome se može izreći u zakonu propisana kazna, ali se može i blaže kazniti (što za pravno lice nije moguće).

Pored pokušaja krivičnog dela, u članu 10. stav 3. ZOPLKD je predviđena i odgovornost pravnog lica za dobrovoljni odustanak od izvršenja krivičnog dela. I ovde, kao i kod pokušaja, nema prouzrokovanja posledice u spoljnom svetu, iako je preduzeta radnja izvršenja predviđena u zakonu kao elemenat njegovog bića. Prema ovom zakonskom re-

³⁹ Zakon o stečajnom postupku, *Službeni glasnik RS*, br. 84/2004.

šenju pravno lice koje spreči dovršenje krivičnog dela može se osloboditi od kazne. Dakle, dobrovoljni odustanak se javlja kao osnov za fakultativno oslobođenje (odnosno ublažavanje) od kazne. Dobrovoljni odustanak (član 32 KZ) postoji kada je izvršilac pokušao izvršenje krivičnog dela, ali je dobrovoljno (svojevoljno) odustao od njegovog izvršenja ili je sprečio nastupanje posledice, odnosno kada je saizvršilac, podstrekač ili pomagač dobrovoljno sprečio izvršenje krivičnog dela kome je doprinio.⁴⁰

Sticaj krivičnih dela (član 60, stav 1 KZ) postoji kad učinilac s jednom ili više radnji učini više krivičnih dela za koja mu nije presuđeno, pa mu se istovremeno sudi u istom krivičnom postupku, donosi jedna presuda i izriče jedna glavna kazna. Za postojanje sticaja potrebno je ispunjenje sledećih uslova: a) istovetnost učinioca, što znači da isto lice u istom ili različitom svojstvu kao: izvršilac, saizvršilac, podstrekač ili pomagač učestvuje u izvršenju svih krivičnih dela, b) dva ili više krivičnih dela koja mogu biti svršena ili pokušana, bez obzira na to da li su iste ili različite vrste, v) za učinjena dela nije izrečena presuda i g) da se za sva učinjena krivična dela istovremeno sudi. Razlikuje se: 1) idealni i 2) realni sticaj.

Za sticaj krivičnih dela odgovara, pored odgovornog lica i pravno lice (član 17 ZOPLKD) pri čemu se propisuju posebna pravila za odmeravanje kazne u tom slučaju. U pravnoj teoriji i pozitivnom krivičnom zakonodavstvu postoje tri sistema za odmeravanje kazne za dela u sticaju: 1) sistem apsorpcije, 2) sistem asperacije i 3) sistem kumulacije. Prema članu 17 ZOPLKD pravnom licu se odmerava kazna za više krivičnih dela koja su izvršena u idealnom ili realnom sticaju primenom sledećih pravila: 1) za svako učinjeno krivično delo u sastavu sticaja pravnom licu se izriče novčana kazna, 2) jedinstvena novčana kazna se izriče u visini zbira prethodno utvrđenih kazni s ograničenjem da ne sme da pređe iznos od petsto miliona dinara – sistem kumulacije i 3) u slučaju da je pravno lice izvršilo više krivičnih dela u sticaju za koja je u zakonu propisana kazna zatvora do tri godine, tada postoji ograničenje prema kome jedinstvena novčana kazna ne može da pređe iznos od deset miliona dinara – sistem ograničene kumulacije.

Pravno lice odgovara i za produženo krivično delo (oblik prividnog realnog sticaja po osnovu konzumpcije) kada je više krivičnih dela izvršeno od strane dva ili više odgovornih lica u pravnom licu pod uslovom da sva učinjena dela predstavljaju celinu u smislu člana 61 KZ. U tom slučaju se pravnom licu može pooštriti izrečena kazna i to do dvostrukog iznosa novčane kazne (član 11 ZOPLKD).

Produženo krivično delo (*delictum continuatum*) jeste prividni realni sticaj u obliku konzumpcije. Njega čini više istih ili istovrsnih krivičnih dela koja su učinjena u vremenskoj povezanosti od strane istog učinioca (serijski učinilac) koja predstavljaju jednu celinu (član 61 KZ). Ono postoji kada jedno lice s više radnji izvrši više istih ili istovrsnih krivičnih dela u određenom periodu tako da se sva nadovezuju jedno na drugo i čine jedno jedinstveno krivično delo. To je dakle poseban oblik jedinstva radnje krivičnog dela u pravnom smislu.⁴¹ Produženo krivično delo čine dva elementa. To jesu: a) obavezni i b) fakultativni (varijabilni ili neobavezni) elementi. Obavezni elementi moraju biti ispunjeni u svakom konkretnom slučaju.

⁴⁰ F. Haft, *Strafrecht, Allgemeiner Teil*, Munchen, 1980, str. 191.

⁴¹ Samo mali broj savremenih krivičnih zakonodavstava (kojima se pridružilo i naše novo zakonodavstvo) predviđaju institut produženog krivičnog dela kao što su: Krivični zakonik Italije u članu 81, Krivični zakonik Bugarske u članu 26, Krivični zakonik Makedonije u članu 45, krivično pravo Bosne i Hercegovine (član 54 KZ BiH, član 55 KZ FBiH i član 55 KZ BD BiH).

Sistem krivičnih sankcija za pravna lica

Krivične sankcije su zakonom predviđene mere društvene reakcije koje izriče sud u zakonom sprovedenom krivičnom postupku prema učiniocu krivičnog dela s ciljem suzbijanja i sprečavanja vršenja krivičnih dela. Od najstarijih vremena društvo pokušava da se zaštiti od različitih oblika i vidova kriminaliteta pojedinaca i grupa različitim merama. To su prinudne mere koje primenjuje država kao predstavnik društva prema učiniocu krivičnog dela upravo zbog izvršenog dela. U suštini, one predstavljaju reakciju protiv učinioca zbog izvršenja krivičnog dela kojim se nanosi šteta društvu, ali reakciju koja ima za cilj da spreči tog učinioca da ubuduće vrši krivična dela, kao i da utiče na druge potencijalne učinioce da se uzdrže od vršenja takvih dela.

Korporativno krivično pravo Republike Srbije poznaje više vrsta krivičnih sankcija (član 12 ZOPLKD):⁴² 1) kazne, 2) mere upozorenja i 3) mere bezbednosti. To je pluralistički sistem krivičnih sankcija za pravna lica.

Kazne

Korporativno krivično pravo poznaje dve vrste kazni koje se mogu izreći pravnom licu kao učiniocu krivičnog dela (član 13 ZOPLKD): 1) novčana kazna i 2) prestanak pravnog lica. Ove kazne mogu se izreći samo kao glavne kazne. To su kazne koje nisu propisane u Krivičnom zakoniku (u posebnom delu) ni kod jednog krivičnog dela, već sud kada utvrdi da je određeno pravno lice odgovorno za učinjeno delo, po svom nahođenju imajući u vidu objektivne i subjektivne okolnosti učinjenog lica i učinioca bira vrstu i meru kazne.

Novčana kazna je imovinska kazna kojom se učiniocu krivičnog dela utvrđuje obaveza da u određenom roku uplati presudom određeni novčani iznos u korist države. Ovo je osnovna kazna za pravno lice kao učinioca krivičnog dela. Izricanjem novčane kazne između učinioca krivičnog dela i države stvara se obligacioni odnos u kome se država pojavljuje kao poverilac, a učinilac dela kao dužnik. Za razliku od fizičkog lica kao učinioca krivičnog dela kome se novčana kazna može izreći na dva načina: a) u dnevnim iznosima i b) u određenom iznosu, pravnom licu se novčana kazna izriče uvek u određenom, fiksnom iznosu (član 14 ZOPLKD) u okviru propisane najmanje i najveće mere novčane kazne (opšti minimum i opšti maksimum). Naime, novčana kazna može se izreći u rasponu od sto hiljada dinara do petsto miliona dinara.

Kod izricanja novčane kazne u određenom iznosu zakon je sudu postavio ograničenja:⁴³ 1) od 100.000 do milion dinara za krivična dela za koja se može izreći kazna zatvora do jedne godine ili novčana kazna, 2) od milion do dva miliona dinara za krivična dela za koja se može izreći kazna zatvora do tri godine, 3) od dva miliona do pet miliona dinara za krivična dela za koja se može izreći kazna zatvora do pet godina, 4) od pet miliona do deset miliona dinara za krivična dela za koja se može izreći kazna zatvora do osam godina, 5) od deset do dvadeset miliona dinara za krivična dela za koja se može izreći kazna zatvora do deset godina i 6) najmanje dvadeset miliona dinara za krivična dela za koja je propisana kazna zatvora preko deset godina.

⁴² D. Jovašević, *Krivično pravo, Opšti deo*, str. 241–248.

⁴³ D. Jovašević, *Praktikum za krivično pravo, Opšti deo*, Niš, 2013, str. 59–73.

Kod izricanja novčane kazne sud je dužan u presudi da odredi i rok njenog plaćanja koji ne može da bude kraći od 15 dana ni duži od tri meseca. Rok se računa od dana pravnosnažnosti presude. U opravdanim slučajevima sud može da dozvoli isplatu novčane kazne u otplatama (ratama), ali je tada dužan da odredi broj rata, njihov iznos i rok isplate koji ne može da bude duži od jedne godine (član 51 KZ).⁴⁴ Rešenje kojim se određuje izvršenje novčane kazne izvršava nadležni sud u skladu s odredbama Zakona o izvršenju krivičnih sankcija. Pravnosnažna odluka kojom je izrečena novčana kazna (ili je odlučeno o naknadi troškova krivičnog postupka) izvršava se kada protekne rok određen u odluci za plaćanje novčane kazne (odnosno za naknadu troškova postupka). Ovaj se rok računa od dana kada je osuđenom pravnom licu ili licu koje je dužno da naknadi troškove dostavljena pravnosnažna odluka (čl. 57–58 ZOPLKD).

U slučaju da osuđeno pravno lice u određenom roku ne plati u celosti određenu visinu novčane kazne, pristupa se njenoj prinudnoj naplati (član 59 ZOPLKD), kao i naplati troškova krivičnog postupka. Troškove prinudne naplate snosi osuđeno pravno lice. U postupku za prinudnu naplatu novčane kazne i troškova krivičnog postupka primenjuju se odredbe o prinudnoj naplati po Zakonu o platnom prometu.

Ako se istovremeno vrši prinudna naplata novčane kazne (i troškova krivičnog postupka), zakon je utvrdio redosled naplate. To znači da se, prvo, naplaćuju troškovi krivičnog postupka (član 61 ZOPLKD). Ako se usled naplate novčane kazne imovina osuđenog pravnog lica umanjuje u meri da se više ne može namiriti dosuđeni imovinsko-pravni zahtev oštećenog, taj se zahtev namiruje iz naplaćene novčane kazne, ali najviše do visine kazne. U slučaju kada se izrečena novčana kazna ne može naplatiti od osuđenog pravnog lica u celini ili ne može da se naplati uopšte, o tome se obaveštava sud koji je doneo prvostepenu presudu o novčanoj kazni (član 62 ZOPLKD).

Najteža kazna koja se može izreći pravnom licu kao učiniocu krivičnog dela je kazna prestanka pravnog lica (član 18 ZOPLKD). Ova se kazna može izreći ako je delatnost pravnog lica u celini ili znatnoj meri bila u funkciji vršenja krivičnih dela. Dakle, primena ove kazne dolazi u obzir kada je pravno lice svoju registrovanu delatnost iskoristilo kao sredstvo ili način za vršenje krivičnih dela u celini ili u većem obimu, u značajnijoj meri.

Nakon pravnosnažnosti presude kojom je izrečena kazna prestanka pravnog lica sprovodi se postupak likvidacije, stečaja ili prestanka pravnog lica. Kazna prestanka pravnog lica izvršava se brisanjem osuđenog pravnog lica iz registra pravnih lica u koje je ono upisano (član 63 ZOPLKD). Po prijemu rešenja o izvršenju kazne prestanka pravnog lica, organ koji vodi registar pravnih lica vrši upis izrečene kazne i o tome se odmah obaveštavaju organi nadležni za sprovođenje postupka likvidacije, stečaja ili prestanka pravnog lica na drugi način (član 64 ZOPLKD). Istovremeno, organizacija za prinudnu naplatu nalaže svim bankama: 1) da blokiraju dinarske i devizne račune osuđenog pravnog lica, 2) da dostave podatke o stanju na tim računima i 3) da ne otvaraju nove račune. Izveštaj o stanju sredstava na računima osuđenog pravnog lica organizacija za prinudnu naplatu dostavlja sudu koji je izrekao prvostepenu presudu (član 65 ZOPLKD).

⁴⁴ Sud može dozvoliti plaćanje novčane kazne u ratama i nakon što je presuda postala pravnosnažna. U tom slučaju odluka o plaćanju u ratama donosi se rešenjem protiv koga je dozvoljena žalba (rešenje Okružnog suda u Beogradu Kž. 3016/2008).

Postupak likvidacije ili stečaja privrednog društva kome je izrečena ova kazna sprovodi se prema pravilima koja su određena zakonom za postupak likvidacije, odnosno za bankrot kao oblik stečajnog postupka. Postupak likvidacije ili stečaja banke ili društva za osiguranje sprovodi se u skladu s odredbama zakona kojima se reguliše postupak likvidacije ili stečaja tih pravnih lica (član 66 ZOPLKD). Postupak prestanka pravnog lica na drugi način sprovode osnivači pravnog lica na osnovu akta kojim je utvrđen režim podele imovine, postupak namirenja poverilaca i način zaštite njihovih prava.

Po proteku roka od tri meseca od upisa rešenja o izvršenju kazne prestanka pravnog lica u registar pravnih lica, organ koji vodi taj registar proverava da li je pokrenut postupak likvidacije ili stečaja osuđenog pravnog lica. Ako postupak likvidacije ili stečaja nije pokrenut, organ koji vodi registar pravnih lica – privrednih subjekata obaveštava o tome javnog tužioca koji s ciljem zaštite prava poverilaca pokreće stečajni postupak. Za pokretanje stečajnog postupka nad osuđenim pravnim licem nadležan je javni tužilac po čijem je zahtevu i vođen prvostepeni krivični postupak (član 67 ZOPLKD). Nakon sprovedenog postupka likvidacije, stečaja ili prestanka pravnog lica na drugi način, organ koji vodi registar pravnih lica izvršava brisanje osuđenog pravnog lica iz registra. O upisu izrečene kazne i brisanju osuđenog pravnog lica iz registra organ koji ga vodi obaveštava sud koji je izrekao prvostepenu presudu (član 68 ZOPLKD).

Odmeravanje kazne

Odmeravanje kazne je postupak suda koji određuje vrstu i meru kazne prema pravnom licu kao učiniocu krivičnog dela. Pri odmeravanju novčane kazne pravnom licu za učinjeno krivično delo (član 15 ZOPLKD) sud je dužan da se pridržava sledećih pravila: 1) kazna se odmerava u granicama koje su zakonom propisane za učinjeno krivično delo (kazneni okviri), 2) uzima se u obzir svrha kažnjavanja – ta se svrha nalazi u okviru opšte svrhe svih krivičnih sankcija – a to je suzbijanje dela kojima se povređuju ili ugrožavaju vrednosti zaštićene krivičnim zakonodavstvom (član 4 KZ).⁴⁵

Kazna u smislu člana 42 KZ ima i posebnu svrhu koja se sastoji u: a) sprečavanju učinioca da čini krivična dela i uticanju na njega da ubuduće ne čini krivična dela (specijalna prevencija), b) uticanju na druge da ne čine krivična dela (opšta prevencija) i v) izražavanju društvene osude za krivično delo, jačanju morala i učvršćivanju obaveze poštovanja zakona (opšta prevencija) i 3) uzimaju se u obzir sve olakšavajuće i otežavajuće okolnosti koje utiču da kazna bude manja ili veća, a naročito: a) stepen odgovornosti pravnog lica za učinjeno krivično delo, b) veličina pravnog lica, v) položaj i broj odgovornih lica u pravnom licu koja su učinila krivično delo, g) mere koje je pravno lice preduzelo s ciljem sprečavanja i otkrivanja krivičnog dela i d) mere koje je pravno lice preduzelo prema odgovornom licu nakon učinjenog krivičnog dela.

No, za odmeravanje kazne pravnom licu od značaja su i odredbe koje daju sudu ovlašćenje da primeni posebna pravila koja se odnose na: 1) ublažavanje kazne i 2) oslobođenje od kazne.

⁴⁵ D. Jovašević, *Krivični zakonik Republike Srbije sa uvodnim komentarem*, Beograd, 2007, str. 98.

Ublažavanje kazne je način odmeravanja kazne putem ovlašćenja suda da može učiniocu krivičnog dela izreći kaznu ispod granice zakonom propisane kazne ili blažu vrstu kazne. Ono je predviđeno u članu 56 KZ kao opšti i posebni institut kada se radi o fizičkom (i odgovornom) licu kao učiniocu krivičnog dela.

Pri postojanju uslova za ublažavanje kazne, sud može ublažiti kaznu samo u granicama koje su zakonom određene (član 16 ZOPLKD): 1) ako je za krivično delo kao najmanja mera kazne propisan milion dinara, novčana kazna može se ublažiti do sto hiljada dinara, 2) ako je za krivično delo kao najmanja mera kazne propisano dva miliona dinara, novčana kazna se može ublažiti do milion dinara, 3) ako je za krivično delo kao najmanja mera kazne propisano pet miliona dinara, novčana kazna se može ublažiti do dva miliona i petsto hiljada dinara, 4) ako je za krivično delo kao najmanja mera kazne propisano deset miliona dinara, novčana kazna se može ublažiti do pet miliona dinara i 5) ako je za krivično delo kao najmanja mera kazne propisano dvadeset miliona dinara, novčana kazna može se ublažiti do deset miliona.

Ublažavanje čije su granice utvrđene posebnim pravilima naziva se ograničeno ublažavanje kazne. Nasuprot njemu, stoji neograničeno ublažavanje kazne koje se primenjuje kao alternativa oslobođenju od kazne.

Oslobođenje od kazne je fakultativno ovlašćenje suda u postupku odmeravanja kazne učiniocu krivičnog dela kada se u krivičnom postupku utvrdi da je on skrivljeno izvršio određeno krivično delo, ali se oslobađa od kazne.⁴⁶ Postoje dva osnova za oslobođenje od kazne (član 58 i 59 KZ): 1) opšti i 2) posebni osnovi.

Pored ovih osnova za oslobođenje od kazne (koji se primenjuju pri odmeravanju kazne fizičkom ili odgovornom licu kao učiniocu krivičnog dela), zakon je predvideo i dva osnova za oslobođenje od kazne koji su specifični za pravno lice kao učinioca krivičnog dela (član 19 ZOPLKD). Oni se primenjuju ako pravno lice: 1) otkrije i prijavi krivično delo pre nego što je saznalo za pokretanje krivičnog postupka i 2) dobrovoljno i bez odlaganja otkloni nastale štetne posledice krivičnog dela ili izvrši povraćaj protivpravno stečene imovinske koristi.

Uslovna osuda

Druga vrsta krivičnih sankcija koju poznaje pozitivno krivično pravo Republike Srbije jesu mere upozorenja. Za razliku od fizičkog lica kome se mogu izreći dve vrste ovih mera, i to: a) uslovna osuda i b) sudska opomena, pravnom licu može se izreći samo uslovna osuda.

Uslovna osuda je odlaganje izvršenja utvrđene kazne učiniocu krivičnog dela pod uslovom da za vreme koje odredi sud ne izvrši novo krivično delo. Ako uslovno osuđeno lice ne izvrši novo krivično delo u određenom roku i ispuni druge postavljene obaveze tada do izvršenja kazne neće ni doći, a ono će se smatrati kao da nije osuđivano. U protivnom, uslovna osuda se opoziva, a utvrđena kazna izvršava. Uslovna osuda se pojavljuje u dva oblika:

- 1) uslovna osuda u klasičnom smislu i
- 2) uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom.

⁴⁶ U pravnoj teoriji ima shvatanja da je oslobođenje od kazne posebna, samostalna parapenalna sankcija koju sud izriče učiniocu skrivljenog krivičnog dela budući da se mere bezbednosti mogu izreći i uz oslobođenje od kazne, a radi se o merama koje su suplementarnog, sporednog karaktera koje se izriču uz druge vrste krivičnih sankcija (G. Marjanovik, *Makedonsko krivično pravo, Opšt del*, str. 308–309).

Za izricanje uslovne osude pravnom licu potrebno je ispunjenje dva kumulativna uslova: 1) formalni uslov – da je učiniocu za izvršeno krivično delo utvrđena novčana kazna u iznosu do pet miliona dinara. Mere bezbednosti koje su izrečene uz uslovnu osudu se izvršavaju i 2) materijalni uslov – uverenje (ocena) suda da će se na osuđenog i bez izvršenja utvrđene novčane kazne u dovoljnoj meri uticati da više ne vrši krivična dela. Sud do ovog uverenja dolazi imajući u vidu svrhu uslovne osude pri čemu se posebno uzimaju u obzir sledeće okolnosti: a) stepen odgovornosti pravnog lica za učinjeno krivično delo, b) mere koje je pravno lice preduzelo s ciljem sprečavanja i otkrivanja krivičnog dela i v) mere koje je pravno lice preduzelo prema odgovornom licu nakon učinjenog krivičnog dela.

Svoje uverenje i činjenice na kojima ga zasniva sud je dužan da obrazloži u presudi. I kad su ispunjeni ovi zakonom kumulativno predviđeni uslovi, sud može (a ne mora) da izrekne uslovnu osudu. Ako sud odluči da izrekne uslovnu kaznu, tada određuje vreme proveravanja⁴⁷ u konkretnom slučaju i uslove pod kojima odlaže izvršenje kazne.

Ti uslovi mogu da budu: a) obavezni i b) fakultativni.

Obavezni uslov pri izricanju uslovne osude jeste da osuđeni za vreme proveravanja koje može da traje od jedne do tri godine ne učini novo krivično delo.

Fakultativni uslovi pod kojima se izriče uslovna osuda mogu da budu: a) opšti i b) posebni. *Opšti fakultativni* uslovi se odnose na sva krivična dela i na sve učinioce pod pretpostavkom da taj uslov odgovara prirodi krivičnog dela i okolnostima pod kojima je učinjeno. To mogu da budu: a) da vrati imovinsku korist pribavljenu krivičnim delom, b) da naknadi štetu koja je prouzrokovana krivičnom delom i v) da ispuni druge obaveze predviđene u krivičnopravnim odredbama. Rok za ispunjenje ovako postavljenih obaveza se utvrđuje u okviru određenog vremena proveravanja. *Posebni fakultativni uslovi* mogu da se sastoje u obavezi osuđenog da izvrši neku od izrečenih mera bezbednosti (zabrana obavljanja određenih registrovanih delatnosti, oduzimanje predmeta). *Posebni fakultativni uslovi* su u posebnom delu Krivičnog zakonika predviđeni kod pojedinih krivičnih dela. Interesantno je da zakon ništa ne govori o posledicama neispunjenja opštih i posebnih fakultativnih obaveza od strane pravnog lica u ostavljenom roku – da li to predstavlja osnov za opozivanje uslovne osude ili ne.

Naše korporativno krivično pravo predviđa kao razlog za opozivanje uslovne osude ako pravno lice u vreme trajanja roka proveravanja bude odgovorno za jedno ili više krivičnih dela (bez obzira na to da li su ta krivična dela izvršena za vreme trajanja ovog roka ili pre izricanja uslovne osude, ali se za njih nije znalo u vreme suđenja). To znači da izvršenje novog krivičnog dela (član 21 ZOPLKD) predstavlja osnov koji dovodi do obaveznog ili fakultativnog opozivanja uslovne osude.

Uslovna osuda će se obavezno (obligatorno) opozvati ako osuđeno pravno lice u vreme proveravanja bude odgovorno za jedno ili više krivičnih dela za koja mu je izrečena novčana kazna od pet miliona dinara ili u većem iznosu. Uslovna osuda može se opozvati (fakultativno opozivanje) ako osuđeno pravno lice u vreme proveravanja bude odgovorno za jedno ili više krivičnih dela za koja mu je izrečena novčana kazna manja do pet miliona dinara. Za ocenu da li će opozvati uslovnu osudu u ovom slučaju sud obave-

⁴⁷ Vreme proveravanja (vreme kušnje ili probacije) određuje se na osnovu uverenja (ocene) suda o dužini vremena koje je potrebno za ostvarenje specijalne prevencije kao svrhe ostvarenja ove krivične sankcije. U tom slučaju sud treba da proceni koliko je vremena potrebno za specijalno preventivno dejstvo (P. Novoselec, *Opći dio kaznenog prava*, str. 387).

zno uzima u obzir okolnosti koje se odnose na učinjeno krivično delo i na pravno lice, a posebno srodnost učinjenih krivičnih dela i njihov značaj. Pri tom je sud vezan zabranom izricanja uslovne osude ako pravnom licu za krivična dela utvrđena u uslovnoj osudi i za nova krivična dela treba izreći novčanu kaznu u iznosu preko pet miliona dinara.

Kada opozove uslovnu osudu sud primenom odredaba o odmeravanju kazne za dela u sticaju izriče jedinstvenu novčanu kaznu (za ranije učinjeno i za novo krivično delo) uzimajući kaznu iz opozvane uslovne osude kao utvrđenu koja se sistemom kumulacije uvećava za novoizrečene kazne. Ako ne opozove uslovnu osudu sud za novoučinjeno krivično delo može da izrekne: a) uslovnu osudu ili b) kaznu. Ako sud nađe da i za novo krivično delo treba izreći uslovnu osudu, tada utvrđuje jedinstvenu novčanu kaznu (za ranije učinjeno i za novoučinjeno krivično delo) i određuje novo vreme proveravanja koje može da se kreće od jedne do tri godine. Ovo vreme proveravanja počinje da teče od dana pravnosnažnosti nove presude. Ako osuđeno pravno lice u toku novog vremena proveravanja bude ponovo odgovorno za učinjeno krivično delo, tada sud obavezno (obligatorno) opoziva uslovnu osudu i izriče bezuslovnu novčanu kaznu.

Uslovna osuda može se opozvati u toku vremena proveravanja (član 70 KZ). Ako osuđeni u tom vremenu učini krivično delo koje povlači opozivanje uslovne osude, a to je presudom utvrđeno tek posle isteka vremena proveravanja, uslovna osuda može se opozvati najkasnije u roku od jedne godine od dana kada je proteklo vreme proveravanja. Ako se posle izricanja uslovne osude utvrdi da je osuđeni izvršio krivično delo pre nego što je uslovno osuđen zbog čega ne bi bilo osnova za izricanje uslovne osude, uslovna osuda se može opozvati najkasnije u roku od jedne godine od dana kada je proteklo vreme proveravanja. Odluku o opozivanju uslovne osude donosi u formi presude sud koji je sudio u prvom stepenu. U njoj se moraju utvrditi osnov za opozivanje i razlozi kojima se sud rukovodio da opozove uslovnu osudu ako je reč o fakultativnom opozivu.

Uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom (član 71 KZ) jeste drugi oblik (modalitet) ove upozoravajuće sankcije. Zaštitni nadzor obuhvata zakonom predviđene mere pomoći, staranja, nadzora i zaštite. Izricanje zaštitnog nadzora je fakultativno i zavisi od nahođenja suda. Naime, kada izrekne uslovnu osudu sud može da odredi da se pravno lice kao učinilac krivičnog dela stavi pod zaštitni nadzor za određeno vreme u toku trajanja vremena proveravanja (član 22 ZOPLKD). Zaštitni nadzor određuje sud u presudi kojom izriče uslovnu osudu i određuje mere zaštitnog nadzora, njihovo trajanje i način njihovog ispunjavanja.

Sadržinu zaštitnog nadzora (član 22 ZOPLKD) čine sledeće obaveze: 1) organizovanje kontrole s ciljem sprečavanja daljeg vršenja krivičnih dela, 2) uzdržavanje od poslovnih aktivnosti ako to može biti prilika ili podsticaj za ponovno vršenje krivičnih dela, 3) otklanjanje ili ublažavanje štete pričinjene krivičnim delom, 4) obavljanje rada u javnom interesu i 5) dostavljanje periodičnih izveštaja o poslovanju organu nadležnom za izvršenje zaštitnog nadzora. U svakom slučaju, kada se opredeli za izricanje uslovne osude sa zaštitnim nadzorom sud određuje i vreme trajanja ovako postavljene mere, s tim da se ovo vreme kreće u okviru vremena proveravanja. U toku trajanja zaštitnog nadzora sud može s obzirom na ostvarene rezultate da: a) pojedine obaveze ukine, b) postavljene obaveze zameni drugim obavezama, v) opomene učinioca dela, g) produži vreme ispunjenja pojedine obaveze ili d) ukine zaštitni nadzor ako se utvrdi da je njegova svrha već ostvarena budući da ovde zakon ne predviđa mogućnost opozivanja uslovne osude. S opozivanjem uslovne osude prestaje i zaštitni nadzor.

Mere bezbednosti

Korporativno krivično pravo poznaje tri mere bezbednosti koje se mogu izreći odgovornom pravnom licu (član 23 ZOPLKD). To su:

- 1) zabrana obavljanja određenih registrovanih delatnosti ili poslova,
- 2) oduzimanje predmeta i
- 3) javno objavljivanje presude.

Pravnom licu kao učiniocu krivičnog dela sud može da izrekne jednu ili više mera bezbednosti (kumulacija mera), ako su za to ispunjeni uslovi u konkretnom slučaju. Mere bezbednosti se, po pravilu, izriču uz druge krivične sankcije: a) kaznu i b) uslovnu osudu. Pri tom se mere: a) oduzimanja predmeta i b) javno objavljivanje presude mogu izreći ako je odgovornom pravom licu izrečena uslovna osuda (član 23, stav 3 ZOPLKD). Uz meru bezbednosti može se izreći i mera oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim delom.

Sud može odgovornom pravnom licu kao učiniocu krivičnog dela zabraniti da obavlja određene registrovane delatnosti ili poslove u vezi s kojim je krivično delo učinjeno (član 24 ZOPLKD). U osnovi primene ove mere je otklanjanje opasnosti koja proizlazi iz delatnosti ili posla učinioca krivičnog dela, tako što se on onemogućava za određeno vreme u svojoj delatnosti koju je prethodno zloupotrebio i u vezi s kojom je izvršeno krivično delo. Za izricanje ove mere potrebna su dva uslova: 1) da je pravnom licu izrečena kazna i 2) da je sud došao do uverenja na bazi ocene svih okolnosti izvršenog krivičnog dela da se opravdano može smatrati da bi dalje vršenje ove registrovane delatnosti ili poslova bilo opasno u smislu da se ponovi isto ili slično krivično delo. Izricanje ove mere je fakultativno. Pri izricanju mere sud određuje i njeno trajanje koje može da se kreće od jedne do tri godine računajući od dana pravnosnažnosti odluke.

Ova mera bezbednosti slična je pravnim posledicama osude koje se sastoje u zabrani vršenja određene delatnosti ili poslova (član 28 ZOPLKD). Između ove dve mere sličnog karaktera razlike se ogledaju u sledećem: 1) mera bezbednosti je vrsta krivične sankcije, a pravne posledice to nisu, 2) meru bezbednosti izriče sud u svakom konkretnom slučaju u sudskoj odluci, a pravna posledica osude nastupa po sili zakona povodom osude za određeno krivično delo i 3) izricanje mere bezbednosti zasniva se na sudskoj oceni svih okolnosti izvršenog krivičnog dela i uverenju suda da je primena ove krivične sankcije opravdana radi ostvarenja ciljeva specijalne prevencije, dok pravne posledice osude nastupaju automatski, po sili zakona i njihova primena ne podleže nikakvoj prethodnoj oceni celishodnosti u konkretnom slučaju.

Sud koji je u prvom stepenu izrekao ovu meru bezbednosti dostavlja pravnosnažnu odluku (član 69 ZOPLKD) sledećim licima: 1) organu koji je nadležan za vođenje poslova registracije pravnih lica radi odgovarajućeg upisa ili evidencije radi sprovođenja mere, 2) organu koji je nadležan za izdavanje dozvole ili odobrenja za vršenje određene registrovane delatnosti ili poslova, ako je propisano da se ta delatnost ili poslovi mogu obavljati samo po izdatoj dozvoli ili odobrenju nadležnog organa, 3) policiji na čijem području domaće pravno lice ima sedište, odnosno strano pravno lice ima predstavništvo ili ogranak radi upisa u propisanu evidenciju i 4) nadležnom inspekcijском organu.

Ovo je jedina stvarna mera bezbednosti u našem korporativnom krivičnom pravu. Ona se sastoji u oduzimanju predmeta koji je bio namenjen ili upotrebljen za izvršenje krivičnog dela ili koji je nastao izvršenjem krivičnog dela pod uslovom da se nalazi u svojini pravnog

lica kao učinioca krivičnog dela (član 25 ZOPLKD). No, ovom se merom mogu oduzeti predmeti i kada nisu u svojini pravnog lica u dva slučaja: 1) ako to zahtevaju interesi opšte bezbednosti i 2) ako to zahtevaju razlozi morala. Izricanjem ove mere ne dira se u prava trećih lica na naknadu štete od učinioca. Oduzimanje predmeta je po pravilu fakultativno, ali zakon može odrediti i obavezno oduzimanje predmeta kod pojedinih krivičnih dela.

Ova mera sastoji se u obavezi osuđenog pravnog lica (učinioca krivičnog dela) da o svom trošku istim putem kojim je krivično delo učinjeno ili na drugi odgovarajući način objavi sudsku odluku u celosti ili delimično (član 26 ZOPLKD). Njenom primenom otklanjaju se štetne posledice po oštećenog i njegov ugled, utisak u društvu koji je narušen izvršenjem krivičnog dela. Ona se može (fakultativno) izreći pravnom licu ako sud smatra da bi bilo korisno da se javnost upozna s presudom, a naročito ako bi objavljivanje presude doprinelo da se otkloni opasnost po život ili zdravlje ljudi ili da se zaštiti opšti interes. To znači da je njena primena posebno korisna u slučaju izvršenja krivičnog dela kojim je prouzrokovana opasnost za život ili zdravlje ljudi, a sud dođe do uverenja da bi objavljivanje presude doprinelo da se otkloni ili bar umanjati ta opasnost. Naravno primena ove mere je opravdana i u slučaju zaštite drugog opšteg interesa.

Ova se mera fakultativno izriče kao komplementarna krivična sankcija uz kaznu ili uslovnu osudu. No, zakonom se može odrediti obavezno objavljivanje presude s tim što sud u svakom slučaju zavisno od značaja krivičnog dela i potrebe obaveštavanja javnosti, odlučuje putem kojih sredstava javnog informisanja će se takva presuda objaviti (i na koji način – da li u celosti s obrazloženjem ili u izvodu – delimično) vodeći pri tom računa da način objavljivanja presude omogućiti obaveštenost svih u čijem interesu ovakvu presudu zaista i treba objaviti. Sud koji je vodio krivični postupak u prvom stepenu dostavlja izvršnu sudsku odluku kojom je izrečena ova mera bezbednosti radi objavljivanja i to uredniku određenog sredstva javnog informisanja. Troškove javnog objavljivanja presude snosi osuđeno pravno lice (član 70 ZOPLKD).

Gašenje krivičnih sankcija

Svaka krivična sankcija gasi se izvršenjem nad učiniocem krivičnog dela (osuđenim licem) od strane nadležnih državnih organa. No, sva savremena krivična zakonodavstva poznaju i javnopravne osnove koji dovode do gašenja državnog prava na kažnjavanje i primenu drugih krivičnih mera. U oblasti korporativnog krivičnog prava se kao osnovi koji isključuju primenu krivičnih sankcija javljaju:

- 1) prestanak pravnog lica (stečaj) i
- 2) zastarelost.

U slučaju prestanka pravnog lica pre okončanja krivičnog postupka zbog učinjenog krivičnog dela, krivična sankcija se ne izriče ovom licu, već pravnom licu koje je njegov pravni sledbenik. U tom slučaju se pravnom sledbeniku mogu izreći sledeće sankcije (član 8, stav 1 ZOPLKD): 1) novčana kazna, 2) mere bezbednosti i 3) oduzimanje imovinske koristi.

Slična je situacija i kada pravno lice koje je oglašeno odgovornim za učinjeno krivično delo prestane da postoji posle okončanja krivičnog postupka. Tada se krivična sankcija, koja je, istina, izrečena tom pravnom licu, ne izvršava od njega, već od njegovog prav-

nog sledbenika (član 8, stav 2 ZOPLKD). I ovde dolaze u obzir sledeće sankcije: 1) novčana kazna, 2) mere bezbednosti i 3) oduzimanje imovinske koristi. Iz zakonske formulacije člana 9 ZOPLKD prema kojoj pravno lice odgovara za krivično delo koje je učinjeno pre pokretanja ili u toku stečajnog postupka proizlazi da okončanje stečajnog postupka isključuje mogućnost primene krivične sankcije za pravno lice koje posle tog momenta učini krivično delo.

Zastarelost je osnov koji dovodi do gašenja krivične sankcije usled proteka zakonom određenog vremena. Pošto se zastarelost određuje od strane države putem pravnih propisa, to se ona javlja kao potpuno odricanje države od prava kažnjavanja zbog proteka vremena. Zastarelost se daje u javnom interesu. Postoji više vrsta zastarelosti. Prema vremenu od kada počinje da teče rok zastarelosti, razlikuje se: 1) zastarelost krivičnog gonjenja (abolicija) i 2) zastarelost izvršenja kazne i druge krivične sankcije. Korporativno krivično pravo poznaje samo zastarelost izvršenja krivičnih sankcija – kazne i mere bezbednosti (član 33 ZOPLKD), a ne i zastarelost krivičnog gonjenja.

Zastarelost izvršenja krivičnih sankcija znači da je protiv pravnog lica kao učinioca krivičnog dela okončan krivični postupak pred nadležnim sudom i da mu je izrečena kazna ili druga krivična sankcija, ali da se ona usled proteka zakonom određenog vremena ne može izvršiti. To znači da se ovo lice smatra osuđenim bez obzira na to što mu izrečena kazna može da zastari. Za nastupanje ove zastarelosti potrebno je da je sud izrekao kaznu ili drugu krivičnu sankciju, ali da se usled nastupanja određenih okolnosti nije pristupilo njenom izvršenju ili da je izvršenje usled dejstva tih okolnosti prekinuto. Rok zastarelosti izvršenja kazne ili mere bezbednosti se računa od pravnosnažnosti sudske odluke kojom je kazna ili druga krivična sankcija izrečena (osim kada je odluka o uslovnoj osudi opozvana, kada taj rok počinje da teče od dana pravnosnažnosti odluke o opozivanju uslovne osude). Dužina roka zastarelosti izvršenja krivične sankcije zavisi od vrste i visine sankcije koja je izrečena u konkretnom slučaju.

Prema članu 33 ZOPLKD izrečena kazna se ne može izvršiti kada protekne: 1) tri godine od osude na novčanu kaznu i 2) osam godina od osude na kaznu prestanka pravnog lica.

Na sličan način je uređeno nastupanje zastarelosti izvršenja izrečene mere bezbednosti. Tako izvršenje ovih krivičnih sankcija zastareva: 1) kad protekne vreme na koje je pravnom licu izrečena mera zabrane obavljanja određenih registrovanih delatnosti ili poslova računajući od dana pravnosnažnosti sudske odluke, 2) kad protekne pet godina od dana pravnosnažnosti presude kojom je izrečena mera oduzimanja predmeta i 3) kad protekne tri meseca od dana pravnosnažnosti sudske odluke kojom je izrečena mera javnog objavljivanja presude. Interesantno je da zakon ništa ne govori o zastarelosti izvršenja izrečene mere oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim delom.

S obzirom na odredbu člana 34 ZOPLKD koja upućuje na shodnu primenu odredaba Krivičnog zakonika, prema članu 107 KZ zastarelost ne teče za vreme za koje se po zakonu izvršenje kazne ne može preduzeti (obustava zastarelosti izvršenja kazne). Do obustave zastarelosti dovode okolnosti koje predviđa Zakon o izvršenju krivičnih sankcija za vreme čijeg trajanja rok zastarelosti ne teče. Prekid zastarelosti izvršenja kazne nastaje preduzimanjem radnje nadležnog državnog organa radi izvršenja kazne. I konačno, apsolutna zastarelost izvršenja kazne nastupa kada protekne dvostruko vreme koje se po zakonu traži za zastarelost izvršenja kazne.

Zaključak

Pod uticajem međunarodnih standarda sadržanih u univerzalnim i regionalnim dokumentima poslednjih decenija 20. veka u brojnim državama se uvodi poseban oblik odgovornosti za kažnjiva ponašanja (javnopravne delikte). To je odgovornost pravnih lica. Slična je situacija i u Republici Srbiji gde je prilikom reforme kaznenog zakonodavstva izričito, pored odgovornosti fizičkog (punoletnog i maloletnog) lica, uvedena i odgovornost pravnog lica, i to ne samo za privredne prestupe i prekršaje, već i za krivična dela.

Ovaj specifičan oblik odgovornosti pravnih lica za krivična dela je propisan posebnim, specijalnim zakonom, a ne Krivičnim zakonikom. Time je istaknut specifičan karakter, poseban osnov, elementi i pravna priroda ovog objektivnog oblika odgovornosti u krivičnom pravu gde je vladajući sistem subjektivne odgovornosti zasnovan na krivici učinioca krivičnog dela.

U Republici Srbiji je od 2008. godine uveden poseban oblik odgovornosti za domaća i strana pravna lica, osnovi i posebni oblici ove odgovornosti, te specifičan sistem krivičnih sankcija: a) kazne, b) uslovna osuda i v) mere bezbednosti. Ove sankcije se samo po nazivu podudaraju sa istoimenim sankcijama za fizička lica koje propisuje Krivični zakonik, ali one imaju drugačiju sadržinu, dejstvo, uslove izricanja i način izvršenja.

Literatura

- [1] Bavcon, Lj., Šelih, A., *Kazensko pravo, Splošnji del*, Ljubljana, 2003.
- [2] Vauzelle, M., *Nouveau Code penal du 22. Juillet 1992, Mode d emploi*, Paris, 1993.
- [3] Grozdanić, V., Škorić, M., *Uvod u kazneno pravo, Opći dio*, Rijeka, 2009.
- [4] Jovašević, D., *Komentar Zakona o privrednim prestupima*, Beograd, 2001.
- [5] Jovašević, D., *Krivični zakonik Republike Srbije sa uvodnim komentarom*, Beograd, 2007.
- [6] Jovašević, D., *Sistem ekoloških delikata – ekološko kazneno pravo*, Niš, 2009.
- [7] Jovašević, D., *Krivična dela korupcije*, Beograd, 2009.
- [8] Jovašević, D., *Leksikon krivičnog prava*, Beograd, 2011.
- [9] Jovašević, D., *Maloletničko krivično pravo*, Niš, 2011.
- [10] Jovašević, D., *Korporativno krivično pravo*, Niš, 2012.
- [11] Jovašević, D., *Praktikum za krivično pravo, Opšti deo*, Niš, 2013.
- [12] Jovašević, D., Mitrović, Lj., Ikanović, V., *Krivično pravo Republike Srpske, Opšti deo*, Banja Luka, 2017.
- [13] Jovašević, D., *Poreska krivična dela*, Beograd, 2017.
- [14] Jovašević, D., *Krivično pravo, Opšti deo*, Beograd, 2018.
- [15] Lazarević, Lj., Vučković, B., Vučković, V., *Komentar Krivičnog zakonika Crne Gore*, Cetinje, 2004.
- [16] Marjanovik, G., *Makedonsko krivično pravo, Opšt del*, Skoplje, 1998.
- [17] *Narodne novine Republike Hrvatske, br. 151/2003.*
- [18] Novoselec, P., *Opći dio kaznenog prava*, Zagreb, 2004.
- [19] Petrović, B., Jovašević, D., Ferhatović, A., *Krivično pravo 1*, Sarajevo, 2015.
- [20] Poncela, R., *Droit de la peine, Themis*, Paris, 2005.

- [21] Radovanović, M., *Krivično pravo, Opšti deo*, Beograd, 1975.
- [22] Rayer, L., Wadsworth, S., *The Dutch Penal Code*, Colorado, 1997.
- [23] Simović, M., Jovašević, D., Simović, V., *Privredno kazneno pravo*, Istočno Sarajevo, 2016.
- [24] Simović, M., Jovašević, D., *Leksikon krivičnog prava Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 2018.
- [25] *Službeni glasnik RS*, br. 84/2004.
- [26] *Službeni glasnik RS*, br. 125/2004.
- [27] *Službeni glasnik RS*, br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 i 94/2016.
- [28] *Službeni glasnik RS*, br. 98/2006.
- [29] *Službeni glasnik RS*, br. 97/2008.
- [30] *Službeni list Republike Crne Gore*, br. 2/2007.
- [31] *Službeni list SCG*, br. 9/2003 i 5/2005.
- [32] *Schweizerisches strafrecht*, Bern, 2004.
- [33] *Uradni list Republike Slovenije*, br. 98/2004.
- [34] Tomić, Z., *Krivično pravo, Krivično djelo*, Sarajevo, 2007.
- [35] *The Swedish Penal Code*, National Council for Crime Prevention, Stockholm, 1990.
- [36] *Finnish Penal Code (General Part)* Source Finnish Ministry of Justice no. 626/1996, Helsinki, 1996.
- [37] Haft, F., *Strafrecht, Allgemeiner Teil*, Munchen, 1980.
- [38] Horvatić, Ž., *Krivično pravo, Opći dio*, Zagreb, 2003.
- [39] Welzel, N., *Das Deutsche Strafrecht*, Berlin, 1960.